

REVOLUȚIA ROMÂNĂ: PREMISE INTERNE ȘI CONTEXT INTERNAȚIONAL

Gheorghe ONIȘORU*

*Director Științific – Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București (România)

E-mail: onisoru@atlas.usv.ro

Abstract

Our study aims to analyse the domestic and international context that led to the collapse of the communist regime in Romania, in December 1989. The Romanian Revolution is a complex phenomenon, which still causes controversies and still has enigmas waiting to be solved. For this reason, we considered it useful to report the events to internal factors, by constantly referring to the realities of Eastern Europe and the position of the two superpowers, the United States and the Soviet Union, at the end of the Cold War.

Key words: Revolution, communist regime, superpowers, Eastern Europe, standard of living

În decembrie 1989 în România a avut loc o Revoluție. Afirmția este susținută din punct de vedere teoretic de definirea și caracterizarea acestui fenomen complex care a condus la o schimbare nu doar de regim, ci la una de sistem. Totalitarismul a căzut după mai bine de patru decenii și astfel a fost posibilă construirea unei societăți democratice, bazată pe valorile euro-atlantice, chiar dacă drumul a fost sinuos și marcat de „originalitate”¹ mai ales la început. Sigur, rămân foarte multe probleme rămase în dezbatere legate de maniera în care această Revoluție² s-a produs.

¹ Trimiterea este evident la afirmația celebră a primului președinte post-decembrist, Ion Iliescu, care aprecia că în România se construia o „democrație originală”.

² Există o dezbatere aprinsă pe tema dilemei revoluție sau lovitură de stat. În opinia noastră, din punct de vedere conceptual, termenul de revoluție acoperă foarte bine evenimentele care au început în decembrie 1989 și au continuat în anii următori întrucât nu sunt excluse

Studiul nostru își propune să treacă în revistă care au fost condiționările interne și externe care au condus la erodarea și prăbușirea regimului comunist condus de Nicolae Ceaușescu, unul care în primii ani după 1965 dădea semne că a reușit să obțină „adeziunea maselor”, aceasta desigur și în condițiile în care Războiul Rece nu dădea încă semne că se apropie de un final. Urmașul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a beneficiat din plin de deschiderea spre Occident jalonată mai ales de declarația din aprilie 1964, obținând o validare evidentă din partea Apusului marcată de vizita în România a unor mari personalități precum au fost președinții francez Charles de Gaulle și american Richard Nixon. De asemenea, primirea de care Ceaușescu a avut parte în Statele Unite, Marea Britanie (primul lider comunist care a fost oaspetele reginei Elizabeth II), Germania, Japonia și alte zeci de state, ne scutește de orice comentarii.

În plan intern, depășirea perioadei dificile care a urmat celui de-al Doilea Război Mondial, ridicarea continuă a nivelului de trai al populației, politica de investiții masive în industrie și construirea unui impresionant fond de locuințe în toate orașele, au contribuit la creșterea popularității unui regim care fusese totuși impus prin prezența Armatei Roșii. Eliberarea completă a foștilor deținuți politici în 1964 și criza din Cehoslovacia din 1968 au creat chiar sentimentul că românii s-au împăcat cu ideea de a trăi într-un sistem de tip socialist.

Dificultățile pentru regimul Ceaușescu au început să se manifeste evident pe fondul dezvoltării unui deșănțat cult al personalității – caracteristic de altfel totalitarismului – care a fost dublat de concentrarea întregii puteri în mâna secretarului general, devenit din 1974 și președinte al Republicii Socialiste. Au contribuit la aceasta și fenomene naturale, precum a fost devastatorul cutremur din 1977, dar și politice, aici la loc de frunte figurând defecțiunea generalului Ion Mihai Pacepa care a dat semnalul unui nou curs pentru relațiile cu Statele Unite.

O altă cauză internă a fost generată de dorința lui Nicolae Ceaușescu de a plăti integral și cât mai repede datoriile externe ale statului, pe seama impunerii unor măsuri care au vizat direct nivelul de trai al populației. Un semnal puternic a fost adoptarea, la 9 octombrie 1981, a Decretului nr.306, *privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea unor fapte care afectează buna aprovizionare a populației*³. În fapt era vorba de începutul reintroducerii cartelelor pentru o serie de produse alimentare precum uleiul, zahărul, iar apoi chiar a pâinii. După câteva luni, la 7 ianuarie 1982, va fi făcut un nou pas pe calea austerității prin implementarea unui *Program național de alimentație rațională a populației*⁴.

fenomene precum revoltă populară sau chiar lovitură de stat.

³ Florian Banu, „Amorsarea” Revoluției. România anilor '80 văzută prin ochii Securității, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, p. 89.

⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., Secția Economică, dosar 258/1981, f. 1-38.

Economiile la alimentele de bază au fost dublate de cele la energie electrică, fapt care a afectat direct și sistemul de încălzire centralizată, distribuirea apei calde și oprirea sistematică a furnizării electricității. Aceste măsuri afectau în mod evident nu doar populația, dar și alte segmente precum cel al educației, impunându-se treptat un sistem de desfășurare a cursurilor între orele 8 și 17, ceea ce a determinat nemulțumirea profesorilor și a studenților, în special⁵.

Conducerea Partidului și a Statului nu a ținut însă cont nici măcar de rapoartele Securității, astfel că la 29 iunie 1982 era adoptat decretul nr.240, prin care erau luate măsuri pentru diminuarea consumului de energie, de toate felurile, electrică, termică, gaze naturale etc. Astfel, erau stabilite limite ale temperaturii care nu puteau depăși 16 grade în halele industriale și 18 grade în birouri și în locuințe⁶.

Toate aceste măsuri, care evident erau impopulare, veneau și pe fondul unor schimbări în plan internațional. După ce Uniunea Sovietică a atacat Afganistanul în decembrie 1979, noul președinte american a impus un nou curs față de Kremlin. La 8 iunie 1982, Ronald Reagan avea să facă o declarație istorică în fața Parlamentului britanic, care făcea trimitere la un celebru discurs al lui Winston Churchill:

„De la Stetin, la Marea Baltică, până la Varna, la Marea Neagră, regimurile instaurate de totalitarism au avut mai bine de 30 de ani să-și dovedească legitimitatea. Însă nici unul – nici măcar un singur regim – nu a fost capabil încă să riște desfășurarea unor alegeri libere. Regimurile plantate cu baioneta nu prind rădăcini.”⁷

Spre deosebire de predecesorii săi, Reagan nu s-a mulțumit doar cu declarațiile, astfel că, la 23 martie 1983, el va ține un nou discurs istoric prin care va anunța lansarea Inițiativei de Apărare Strategică, botezată imediat de presă Războiul Stelelor. În fapt, vorbim despre o provocare majoră la adresa Uniunii Sovietice, venită într-un moment în care sistemul comunist dădea semnele evidente ale crizei, dublat de menținerea la Kremlin a unei gerontocrații depășită de mersul evenimentelor. Venirea în fruntea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, la 11 martie 1985, a lui Mihail S. Gorbaciov va deschide însă o nouă etapă de reforme interne, dar și dialog cu Statele Unite, promovând sentimentul că lumea va depăși cu bine și această fază a Războiului Rece.

⁵ Vezi în acest sens raportul Inspectoratului Județean de Securitate Iași din 10 februarie 1982, Fl. Banu, *op. cit.*, doc. 16.

⁶ Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, *Revoluția română din decembrie 1989. Sinteză*, București, I.R.R.D., 2019, p. 97.

⁷ John Lewis Gaddis, *Războiul rece*, București, 2009, p. 283.

De altfel, primele semnale nu au întârziat să apară și, în zilele de 19 și 20 noiembrie 1985, va avea loc prima întâlnire la nivel înalt între Reagan și Gorbaciov, la Geneva⁸. Discuțiile s-au dovedit fructuoase și au deschis calea unui lung șir de negocieri între liderii celor două superputeri.

În România însă situația o luase deja pe o panta periculoasă, fără ca Nicolae Ceaușescu să conștientizeze acest lucru, fiind încă foarte sigur pe faptul că stăpânește pe deplin situația. În februarie 1987, pe fondul unei ierni grele care a fost suportată de populație pe fondul frigului din apartamente și a cartelării alimentelor de bază, au apărut semnele evidente ale dezacordului din conducere și restul societății. Astfel, în noaptea de 10/11 februarie, la Timișoara, au manifestat pe stradă peste o sută de studenți străini nemulțumiți de întreruperea energiei electrice în cămine pe timp de noapte⁹, pentru ca apoi să fie înregistrată la Iași mișcarea muncitorilor de la Nicolina, la 16 februarie, urmată de cea a studenților din ziua următoare.

Dacă marșul studenților a fost minimalizat de cei trimiși de la Centru, în schimb evenimentele de la Nicolina au făcut obiectul unui raport pe care Emil Bobu i l-a prezentat lui Nicolae Ceaușescu, la 3 martie¹⁰. Deși în document erau punctate și o serie de elemente care subliniau motivele reale ale acțiunii muncitorilor¹¹, măsurile propuse vizau înlocuirea conducerii de la Nicolina și sancționării conducerii de partid de la nivelul județului și municipiului Iași. Aceste măsuri vor fi aprobate de Secretariatul Comitetului Central în ședința din 6 martie¹².

Pe acest fond, între 25 și 27 martie 1987, a avut loc prima vizită a lui Mihail Gorbaciov în România¹³. Evenimentul a fost atent urmărit în special de populație care spera ca exemplul reformelor începute în Uniunea Sovietică să fie urmate și de conducerea de la București. Din păcate, efectele întâlnirii

⁸ William Taubman, *Gorbaciov. Viața și epoca lui*, Meteor, 2018, p. 309-312.

⁹ Vezi nota Inspectoratului Județean de Securitate Timișoara din 12 februarie 1987, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Documentar, dosar 12.716, vol.1, f. 4.

¹⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar 13/1987, f. 39-42.

¹¹ „În urma discuțiilor purtate - pe secții - cu întreg personalul au mai fost ridicate și alte probleme care vizează neajunsurile existente în organizarea și conducerea activității economice, în asigurarea condițiilor de muncă în deosebi la măsurile referitoare la pregătirea halelor de producție pentru perioada de iarnă (neetanșarea acoperișurilor, ușilor, geamurilor, neasigurarea apei calde și potabile), plata concediilor medicale, perceperea cheltuielilor pentru încălzirea locuințelor la nivelul agentului termic asigurat, îmbunătățirea transportului în comun ș.a.”, *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, f. 10-11.

¹³ Idem, fond C.C. al P.C.R., Secția Relații externe, vizite interne, dosar 1/1987, f. 1-275.

au fost nule, Ceaușescu respingând glasnostul și perestroika și apreciind că în România totul mergea foarte bine, ceea ce evident contrasta puternic cu realitatea¹⁴.

Peste numai o lună, România primea, la 27 iunie, o puternică lovitură economică prin menținerea suspendării de către Statele Unite a aplicării clauzei națiunii celei mai favorizate în relațiile bilaterale pentru încă șase luni. Convocând conducerea Partidului, Nicolae Ceaușescu nu a făcut decât să arunce toată vina pe partea americană și pe faptul că unii senatori denigrau realitățile de la București¹⁵.

Că lucrurile nu stăteau așa o va dovedi puternica manifestația din 15 noiembrie 1987 a muncitorilor din Brașov, eveniment ce demonstra că evenimentele din februarie de la Iași nu erau deloc întâmplătoare. Din nou, Ceaușescu nu a înțeles sau a refuzat să accepte faptul că nemulțumirea populației avea cauze profunde.

Starea de lucruri s-a perpetuat și anul următor, Securitatea atrăgând faptul că și în București populația a început să fie nemulțumită datorită aprovizionării cu pâine¹⁶. Pe măsură ce trecea timpul, probleme interne se agravau, iar conducerea partidului nu reacționa pentru soluționarea cauzelor reale. Mai mult, sub impulsul reformelor inițiate de Gorbaciov la Moscova, se produceau schimbări majore în Polonia, Ungaria sau Cehoslovacia.

Imobilismul lui Nicolae Ceaușescu a început să genereze și proteste care, deși individuale sau ale unor grupuri restrânse, constituiau un alt semnal care ar fi trebuit să ridice semne de întrebare regimului. Astfel, în ianuarie 1989, la inițiativa ziariștilor Petre Mihai Băcanu și Anton Uncu va apărea primul număr al unui ziar publicat în ilegalitate, „România”, ca organ al Alianței Naționale R pentru Restructurare, Reconstrucție și Redeschidere¹⁷. Deși Băcanu și colegii săi au fost depistați imediat de către organele de Securitate și arestați, totuși gestul lor a demonstrat că există mijloace prin care politica lui Ceaușescu poate fi contestată.

Aceasta se impunea cu atât mai mult cu cât în jurul României începeau să se întâmple evenimente spectaculoase. Astfel, la 11 ianuarie 1989, în Ungaria a apărut o lege care permitea înființarea de partide politice, ceea ce constituia o grea lovitură dată monopolului comunistilor în acest sens. Întrunit în ședință la 10 și 11 martie, Comitetul Central al Partidului Muncitoresc

¹⁴ W. Taubman, *op. cit.*, p. 415-417.

¹⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar 42/1987, f. 7-9.

¹⁶ Vezi de exemplu nota din 25 iunie 1988, Florian Banu, *op. cit.*, doc. 72.

¹⁷ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Penal, dosar 1.720, vol.1, f. 351-358.

Socialist Ungar va aproba principiul revenirii treptate la pluripartitism și organizarea de alegeri libere. În Cehoslovacia, Forumul Civic devenea tot mai activ, motiv pentru care la 16 ianuarie liderul acestuia, scriitorul Vaclav Havel avea să fie arestat. La 18 ianuarie, în Polonia era anulată legea din 1982 privind mișcarea sindicală¹⁸, astfel că Solidaritatea putea să intre în legalitate, sindicatul independent fiind recunoscut de autoritățile comuniste.

Dar, cel mai important era gestul făcut de Henry Kissinger care, aflat în vizită la Moscova, i-a propus la 18 ianuarie lui Mihail Gorbaciov să participe la o întâlnire cu noul președinte american George Bush. Scopul summit-ului era tocmai clarificarea poziției celor două superputeri în privința situației tot mai complicate din Europa Estică¹⁹.

Efervescenta politică din jurul României a dat curaj tot mai multor persoane pentru a-și afișa dizidența față de regimul Ceaușescu, devenit tot mai impopular. Elocvent în acest sens este faptul că marea majoritate a populației care în 1968 ieșise în Piața Palatului pentru a se opune unei posibile invazii sovietice, aștepta acum un imbold de la Gorbaciov pentru înlăturarea dictatorului de la București. Vorbind despre proteste, la 2 martie 1989 s-a înregistrat unul pe cât de spectaculos, pe atât de tragic. Imitând gestul cehului Jan Palach, Liviu Corneliu Babeș și-a dat foc pe pârția Bradu, din Poiana Brașov, afișând o pancartă cu inscripția *Stop mörder! Brașov = Auschwitz*. Din păcate pentru el, arsurile extrem de grave i-au fost fatale și și-a pierdut viața după două ore²⁰.

Gestul lui Liviu Babeș a devenit cunoscut în toată lumea datorită prezentării cazului la postul de radio „Europa liberă” care devenise sursa principală de informații pentru români. De altfel, tot din străinătate, de data aceasta de la B.B.C. se va afla la știrile din dimineața de 10 martie – informație preluată în aceeași seară de „Europa liberă”, iar a doua zi de „Vocea Americii” – despre revolta „vechii gărzi”, Scrisoarea celor șase foști înalți demnitari comuniști²¹, Silviu Brucan, Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Constantin Pîrvulescu și Grigore Răceanu. Aceasta se constituia într-o critică realistă la adresa situației din România și a politicii lui Nicolae Ceaușescu care împingea țara spre o catastrofă. Având în vedere apropierea Congresului partidului din toamnă, se năștea speranța că în cele

¹⁸ Ioana Ciodaru, *Anul revoluționar 1989. Calendar*, ediția II, București, Editura IRRD, 2009, p.5-7.

¹⁹ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Penal, dosar 1.720, vol.1, f.351-358.

²⁰ I.R.R.D., *op.cit.*, p.115.

²¹ Lavinia Betea, *Ultimul an din viața Elenei Ceaușescu. Agenda Tovarășei în 1989*, Corint, 2018, p.75.

din urmă și România va merge cu acel prilej pe calea reformelor și clanul Ceaușescu va fi nevoit să cedeze puterea.

Era însă doar o speranță deșartă pentru că, a câta oară, Ceaușescu nu a fost capabil să înțeleagă realitatea. El a convocat Comitetul Politic Executiv la 13 martie, prilej pentru a informa despre descoperirea afacerii de spionaj în favoarea Statelor Unite în care fusese implicat diplomatul Mircea Răceanu, care a și fost arestat fiind prins în flagrant. A doua problemă o constituia Scrisoarea semnată, potrivit expresiei secretarului general de:

„Câțiva vechi clienți, ca să zic așa, derbedei politici, declasați și moral și politic, față de care partidul a luat o serie de măsuri. În primul rând este vorba de Brucan, este exclus mai de mult din partid și care este agent al serviciilor străine...

S-a înhăitât cu Apostol, față de care am manifestat prea multă înțelegere. Aici vinovatul principal sunt eu care am crezut că, poate nu că o să se îndrepte, dar că o să-și vadă de treabă. Până la urmă se vede că nu merită nici un fel de încredere și îngăduință.

Un altul este Birlădeanu, care în ultimii ani se transformase în vânzător a tot felul de lucruri. Lucra cu un grup de borfași și de mai mult timp se află în anchetă pe problema aceasta. A apărut și Corneliu Mănescu pe care, de asemenea, îl cunoașteți...

Și au mers și la Pârvulescu. Aceștia au convenit ca împreună să se adreseze cu o scrisoare Președintelui României, dar trimisă Statelor Unite ale Americii, Angliei și Franței – sigur, folosind legăturile lui Brucan cu serviciile respective.”²²

Cu acest limbaj colorat, Nicolae Ceaușescu pune punct unui semnal care ar fi trebuit să-i dea mai multă atenție și să înțeleagă de ce s-a ajuns în acel punct. Aceasta cu atât mai mult că cât, la 17 martie, apărea în ziarul francez *Liberation* un interviu cu poetul Mircea Dinescu – realizat cu sprijinul ambadorului Olandei la București, Coen Stork – în care regimul personal de București era din nou criticat²³.

Și totuși în acest climat cu orizontul închis, apare și o veste bună pentru Nicolae Ceaușescu. La 31 martie, în deschiderea ședinței Comitetului Politic Executiv, el avea să anunțe un eveniment deosebit:

„Înainte să intrăm în ordinea de zi, aș ruga să fac o scurtă informare: astăzi dimineață am dat banii pentru ultima rată a datoriilor. (Aplauze puternice).

²² Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar 15/1989, f.1-5.

²³ I.R.R.D., *op. cit.*, p.112. Seria criticilor a continuat prin difuzarea, la 2 iunie 1989, de către Agenția France Press a unei scrisori deschise semnată de Doina Cornea și adresată lui Nicolae Ceaușescu.

În anul 1980 aveam 11-12 miliarde de dolari. La începutul anului mai aveam 1.150 de miliarde de dolari. Astăzi, ultima rată, de 137 de milioane de dolari, a fost achitată și cu aceasta datoria bancară și de stat a fost predată complet. Sper să nu mai fim obligați să facem niciodată asemenea datorii!”²⁴

Plata datoriilor externe reprezenta fără îndoială un succes, dar acesta nu a fost exploatat așa cum aștepta populația în sensul renunțării la politica de austeritate. Practic, nimic nu s-a schimbat deși după cum anunțase Ceaușescu la ședința în discuție România avea chiar de încasat la rândul ei creanțe în valoare de 2,5 miliarde dolari. În schimb, izolarea diplomatică a țării continua să se manifeste, fapt demonstrat de rechemarea de la postul de la București a ambasadorului Republicii Federale Germane, la 4 aprilie 1989, ca formă de protest față de încălcarea drepturilor omului în România²⁵.

Dacă la București nu se întâmpla nimic, peste graniță, la Budapesta, evenimente spectaculoase rețineau atenția. La 2 mai, guvernul ungar lua decizia de a scoate din uz gardul de sârmă de la granița cu Austria, iar la 8 mai fostul lider comunist Janos Kadar era exclus din rândurile membrilor Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar. Mai mult, era permisă cooptarea în cadrul Executivului a unor personalități care nu mai erau obligate să fie membre ale partidului comunist.

Evenimentele din Ungaria, la fel ca și cele din Polonia și Cehoslovacia se desfășurau în contextul în care la 30 mai, președintele american George Bush va vorbi în mod deschis despre necesitatea ca alegeri libere și reforme să aibă loc în Europa Estică. Mai mult, în discursul rostit la reuniunea Consiliului NATO de la Mainz (R.F. Germania) liderul de la Casa Albă vorbea despre „Europa liberă și întreagă”²⁶.

Un prim ecou semnificativ la discursul președintelui Bush a venit la 18 iunie, atunci când Solidaritatea a câștigat turul doi al alegerilor din Polonia, o noutate absolută pentru sistemul comunist. Era un semnal de alarmă, mai ales dacă avem în vedere derularea evenimentelor din China, respectiv manifestația studenților din Piața Tien An Men care fusese cu greu înăbușită de autorități.

La 27 iunie, Comitetul Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român dădea însă un nou semnal al faptului că era rupt de realități. În atmosfera care caracteriza cultul personalității, cei prezenți s-au grăbit ca – în unanimitate, desigur – să propună realegerea lui Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIV-lea. Ședința a durat doar un sfert de oră și a

²⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., Secția Cămară, dosar 19/1989, f.10-15.

²⁵ Lucian Fedor, *Relațiile între România și R.F. Germania (1964 – 1989)*, Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, 2013, p.170.

²⁶ I.R.R.D., *op. cit.*, p.54.

demonstrat că toată România se îndrepta spre izolare externă și expusă unor posibile explozii de nemulțumire populară²⁷.

Ceaușescu devenise nefrecventabil, iar o dovadă clară este faptul că președintele George Bush a evitat România în scurtul său periplu în Europa Estică, fără a ocoli însă Polonia (10 – 11 iulie) și Ungaria (11 – 12 iulie). În discuțiile cu liderii celor două state, dar și în intervențiile publice, Bush a ținut să sublinieze faptul că Statele Unite ale Americii sprijină mișcarea de reformă din aceste țări că este gata să o facă și din punct de vedere economic²⁸.

Anunțul potrivit căruia un lider al Solidarității era însărcinat cu formarea guvernului la Varșovia a determinat reacția imediată a lui Nicolae Ceaușescu. Într-o ședință a Comitetului Politic Executiv convocată la 21 august el a avut o intervenție care demonstrează viziunea sa politică:

„Cred că cunoașteți cu toții evenimentele din Polonia, faptul că reprezentantul care fusese însărcinat cu formarea guvernului și-a prezentat demisia, care a fost acceptată, și a fost însărcinat să formeze guvernul unul din conducătorii „Solidarității”, care este cunoscut ca antisocialist, în strânsă legătură cu cercurile imperialiste reacționare. În legătură cu aceasta, sâmbătă ne-am sfătuit cu câțiva tovarăși care au putut fi găsiți imediat și am adresat un mesaj conducerii sovietice, apoi câte un mesaj tuturor țărilor socialiste.”

Problema lui Ceaușescu era legată de faptul că atât Gorbaciov, cât și conducerea Poloniei, aveau altă viziunea politică, în pas cu noile realități. În aceste condiții, liderul de la București începe să creadă că rămâne un stâlp al sistemului comunist care era asaltat de „imperialiști” și trădat de Moscova²⁹. De fapt, apărând socialismul în Polonia, Nicolae Ceaușescu se gândea la propria poziție ce ar fi fost afectată desigur în cazul în care reformele ar fi început și în România. În aceste condiții nu trebuie să mire faptul că propunerea secretarului genera al Partidului Comunist Român pentru organizarea unei conferințe urgente a statelor socialiste la care să se analizeze situația din Polonia a rămas fără ecou. Mai mult, la 24 august își începea activitatea la Varșovia guvernul condus de Tadeusz Mazowiecki, controlat de opoziție.

Desigur, trebuie să fim de acord cu faptul că Nicolae Ceaușescu intuise corect faptul că Statele Unite și Uniunea Sovietică ajunseseră la un acord privind necesitatea unor reforme radicale în fostul lagăr socialist care dădea semne clare de dezintegrare. După repetatele luări de poziție ale lui George Bush, confirmarea va veni și de la Mihail Gorbaciov care va declara la 25

²⁷ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Secția Cancelarie, dosar 50/1989, f.2-3.

²⁸ I.R.R.D., *op. cit.*, p.55.

²⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar 57/1989, f.1-4.

octombrie 1989, cu prilejul unei vizite la Helsinki că Moscova nu are intenția să influențeze evenimentele în plină desfășurare din Europa Estică³⁰.

Confirmarea spuselor liderului sovietic au venit mai repede decât se așteptau cei mai optimiști la 9 noiembrie 1989 atunci când Zidul Berlinului, simbolul Războiului Rece și al separării Europei, s-a prăbușit. Din acest moment lucrurile erau mai mult decât clare, mai ales sensul desfășurării evenimentelor pe calea reformei.

Și totuși Nicolae Ceaușescu nu a vrut să înțeleagă acest lucru, iar confirmarea a venit la Congresul XIV al Partidului Comunist Român, desfășurat la București în perioada 20-24 noiembrie 1989. Ultimul forum s-a desfășurat fără nici un incident, totul a mers în sensul foarte bine stabilit, iar Ceaușescu a fost reales în fruntea partidului³¹. Era demonstrația clară că acesta nu mai putea fi reformat, așa cum se întâmplase în toate statele vecine. În aceste condiții devenise evident faptul că înlăturarea regimului pe care-l patrona nu putea surveni decât pe două căi: fie o revoltă populară, fie o lovitură de partid și de stat. Problema era că ambele soluții implicau multe necunoscute întrucât în primul caz aparatul represiv putea transforma mișcarea de protest într-o baie de sânge, iar în cea de-a doua situație practic era imposibil de detectat în conducerea partidului un om sau un grup capabil să răstoarne secretarul general.

Totuși, în cele din urmă condiționările interne și cadrul extern favorabil vor face posibilă Revoluția Română. La 23 noiembrie, când încă lucrările Congresului XIV nu se încheiaseră, Mihail Gorbaciov i-a transmis lui Nicolae Ceaușescu, prin intermediul ambasadorului E.M. Tiajelnikov, un mesaj prin care îl informa că urmează să se întâlnească cu George Bush:

„În aceste zile se încheie pregătirea pentru întâlnirea cu președintele S.U.A., George Bush. Deși în vederea acestei întâlniri nu există o ordine de zi convenită în prealabil, una din temele centrale va primi, credem, procesele ce au loc în Europa răsăriteană, aspectele internaționale ale acestora, influența asupra situației din Europa și din lume. În orice caz, sunt semnale din partea americanilor în această privință.”³²

În aceste condiții liderul sovietic propunea ca la revenirea de la întâlnirea de la Malta să se întâlnească la Moscova cu președinții statelor membre în Organizația Tratatului de la Varșovia, la 4 decembrie. Invitația a fost primită cu reticență de Nicolae Ceaușescu, ea fiind pusă în discuția Comitetului Politic Executiv într-o scurtă ședință care a durat doar jumătate

³⁰ I.R.R.D., *op. cit.*, p.57.

³¹ Vezi „Scânteia”, 19 - 25 noiembrie 1989.

³² Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., Secția Cancelarie, dosar 66/1989, f.31-33.

de oră, la 27 noiembrie. Secretarul general a subliniat că deplasarea la Moscova trebuie să fie făcută nu doar pentru ascultarea unei informări, ci și să fie un prilej de a discuta „unele probleme bilaterale.”³³

În aceeași zi, Ceaușescu a transmis răspunsul la invitația lui Mihai Gorbaciov. În scrisoarea trimisă liderului sovietic era subliniat faptul că:

„Considerăm că la întâlnirea dintre conducătorii U.R.S.S. și S.U.A. nu se poate discuta, sub nici o formă, situația din țările socialiste. Despre problemele care au apărut în unele țări socialiste se poate discuta numai în cadrul unei întâlniri între conducătorii țărilor socialiste. De altfel, Partidul Comunist Român a insistat de mai multe ori să se organizeze o asemenea întâlnire a țărilor socialiste, însă până în prezent ea nu a avut loc. Dacă în cadrul unei întâlniri bilaterale sovieto-americeane va avea loc o asemenea discuție, aceasta va fi considerată de toate popoarele ca un amestec în treburile interne ale țărilor socialiste ... În ce privește propunerea privind întâlnirea din 4 decembrie pentru a informa asupra rezultatelor convorbirilor sovieto-americeane, noi considerăm că nu este necesară o întâlnire la nivel înalt în acest scop. Această informare se poate face pe cale diplomatică sau, cel mult, în cadrul unei întâlniri la nivelul miniștrilor de externe. O delegație a Partidului Comunist Român, la nivel înalt, ar putea veni la Moscova în scopul unei întâlniri cu o delegație la nivel înalt a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, în ziua de 5 decembrie, pentru a discuta probleme bilaterale și o serie de alte probleme ale vieții politice internaționale. Cu acest prilej, delegația noastră ar putea lua parte și la întâlnirea din 4 decembrie, dacă aceasta va avea loc.

Dacă nu va fi posibilă organizarea unei întâlniri bilaterale la nivel înalt, vom trimite la întâlnirea pentru informare un reprezentant al partidului nostru. Avem în vedere să participe, eventual, ministrul afacerilor externe.”³⁴

În ciuda acestui răspuns, Ceaușescu s-a deplasat la Moscova, la 4 decembrie, pentru a asculta informarea legată de summit-ul la care au participat George Bush și Mihail Gorbaciov în zilele de 2 și 3 decembrie. A fost ultima ocazie pentru a demonstra că nu înțelege mersul evenimentelor și că a rămas mental blocat la discursul din august 1968. În aceste condiții, a venit și răspunsul românilor, primul semnal fiind revolta eșuată de la Iași din 14 decembrie. Peste trei zile la Timișoara situația se va schimba însă radical, iar din noaptea de 21/22 decembrie 1989 a început sfârșitul comunismului în România odată cu începutul rezistenței Bucureștiului.

În concluzie, putem afirma cu certitudine că Revoluția Română a avut puternice rădăcini interne, care s-au manifestat în decembrie 1989 pe

³³ *Ibidem*, f.20-23.

³⁴ *Ibidem*, f.35-39.

fondul unui climat internațional favorabil, generat de acordul dintre cele două superputeri³⁵ în privința acceptării reformelor radicale care aveau loc în Europa Estică.

Bibliografie

Fonduri arhivistice

1. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Penal, dosar 1.720, vol.1;
2. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Documentar, dosar 12.716, vol.1;
3. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R. - Secția Economică, dosar 258/1981;
4. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R. - Secția Cămară, dosar 13/1987, dosar 42/1987, dosar 15/1989, dosar 19/1989, dosar 50/1989, dosar 57/1989, dosar 66/1989;
5. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R. - Secția Relații externe, vizite interne, dosar 1/1987;

Lucrări de specialitate

6. Banu Florian, „Amorsarea” *Revoluției. România anilor '80 văzută prin ochii Securității*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012;
7. Betea Lavinia, *Ultimul an din viața Elenei Ceaușescu. Agenda Tovarășei în 1989*, Corint, 2018;
8. Ciodaru Ioana, *Anul revoluționar 1989. Calendar*, ediția II, București, Editura IRRD, 2009;
9. Fedor Lucian, *Relațiile între România și R.F. Germania (1964 – 1989)*, Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, 2013;
10. Gaddis John Lewis, *Războiul Rece*, traducere Diana Pușcașu Țuțuianu București, București, Rao International Publishing Company, 2009;
11. ***Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, *Revoluția Română din Decembrie 1989. Sinteză*, București, I.R.R.D., 2019;
12. Taubman William, *Gorbaciov. Viața și epoca lui*, București, Editura Meteor Press, 2018;

³⁵ Să nu uităm că pe 22 decembrie atunci când sub presiunea mulțimii adunate în fața Palatului Nicolae Ceaușescu era obligat să fugă cu elicopterul, în Panama era înlăturat regimul generalului Manuel Noriega.

Ziare

13. „Scânteia”, nr. 14697/19 noiembrie 1989;
14. „Scânteia”, nr. 14698/20 noiembrie 1989;
15. „Scânteia”, nr. 14699/21 noiembrie 1989;
16. „Scânteia”, nr. 14700/22 noiembrie 1989;
17. „Scânteia”, nr. 14701/23 noiembrie 1989;
18. „Scânteia”, nr. 14702/24 noiembrie 1989;
19. „Scânteia”, nr. 14703/25 noiembrie 1989.